

Speech Dirk van der Borg, Merwedegijzelaarsherdenking 3 oktober 2020

Beste mensen,

Als burgemeester van Sliedrecht heet ik u allen welkom op deze bijzondere dag: de onthulling van het monument ter nagedachtenis aan de Merwedegijzelaars. Door de corona-maatregelen zijn hier, op de Adriaan Volkersingel, een beperkt aantal mensen aanwezig. Een ander deel van onze genodigden zit in partycentrum De Lockhorst en kijkt en luistert live mee met de onthulling hier. Daarnaast zijn er op vele plekken in Sliedrecht, in Nederland en zelfs in Canada mensen die dit moment dankzij de techniek meemaken.

Wie kent hier het gedicht Stabat Mater?

Het is in de loop der eeuwen door vele componisten op muziek gezet: Mozart, Haydn, Liszt, Pergolesi, Rossini en ga zo maar door. De muziek is vaak droevig, melancholisch. Waar ik naar toe wil: in dat gedicht komt een heel toepasselijk woord voor. Lacrimosa. Lacrimosa is Latijns voor huilen, het verdriet wat hoort bij een ingrijpende gebeurtenis.

Lacrimosa is een kernbegrip vandaag, tijdens de onthulling van dit Merwedegijzelaars-monument in Sliedrecht. Ik ben wat op onderzoek uitgegaan, naar de echte vertaling van dat Latijnse woord lacrimosa. Het gaat verder dan huilen. Het gaat over diepe bewogenheid. Wat je met je ogen ziet, met je gedachten weet en waar je intens, met je hele zijn, bij betrokken bent. Voor velen van ons hier aanwezig is dit zo'n moment. Het is eigenlijk een dorpsverdriet, wat in óns Sliedrecht gebeurde, met ónze dorpsgenoten. Daarom is dit een moment waar emoties zijn, herinneringen terugkomen, pijn voelbaar is.

We gaan terug in de tijd, naar 16 mei 1944. 600 jonge mannen uit Hardinxveld-Giessendam, Werkendam en Sliedrecht werden opgepakt. Zo'n 400 van hen waren onze dorpsgenoten, hardwerkende Sliedrechtters tussen de 18 en 26 jaar. Ook werden op die 16^e mei 11 oudere mannen opgepakt, hoogstwaarschijnlijk omdat zij anti-Duits gezind waren. Volstrekt willekeurig werden deze dorpsgenoten meegenomen, opgesloten in Kamp Amersfoort. Ze veranderden in een ogenblik van mannen met een naam naar mensen met een nummer. Alsof een mensenleven niet meer waard was dan een getal.

Iedere gijzelaar had ogen, die de dood van dichtbij hebben gezien. In oorlogstijd was je sowieso je leven niet zeker, maar als je via Kamp Amersfoort als Merwedegijzelaar naar een Duits concentratiekamp werd vervoerd, komt de dood een stap dichterbij.

Ongetwijfeld kent u de verhalen ook: stapels dode lichamen, medegevangenen en zelfs dorpsgenoten lagen ertussen. Je zag het, de dood kwam via je ogen binnen. Beelden die diep ingebrand staan op het netvlies, vastgespijkerd in het brein van ónze gijzelaars. Gelukkig onvoorstelbaar voor velen anno 2020.

Ieder gijzelaar had ook zijn gedachten, tijdens hun gevangenschap, maar ook na hun terugkomst in Sliedrecht. Van de 600 weggevoerde jonge mannen kwamen er 28 niet meer terug. De wraakactie voor de verzetsdaad was voor hen een eindstation. Er zijn tussen 1945 en vandaag vele Merwedegijzelaars overleden, mannen die vol zaten met herinneringen. De ene dag waren de herinneringen er alsof het gisteren gebeurd is. Het volgende moment verschoven de gedachten wat meer naar de achtergrond. Voor alle Merwedegijzelaars past een minuut stilte, als een moment van herinnering, als een lacrimosa. Die minuut stilte zal er zometeen zijn, na de onthulling van het monument.

De oorlog was voorbij. Gelukkig kwamen de meeste gijzelaars terug. Zij werden weer inwoners van Sliedrecht, trouwden, kochten of huurden woningen, stichtten gezinnen en deden hun werk, ogenschijnlijk alsof er niets gebeurd was. Echter, de verhalen die we inmiddels weten, laten een heel andere kant zien van de oorlog. In de gezinnen van de Merwedegijzelaars was de spanning dagelijks voelbaar. Nee, PTSS bestond na de Tweede Wereldoorlog nog niet. Althans, het had nog geen naam. Een van de kinderen van de Merwedegijzelaars verwoordde het heel treffend: 'Het was na de oorlog bij ons thuis nog steeds oorlog'. Treffend, maar ook pijnlijk. De impact van een oorlog en met deze gebeurtenis voor het dorp hebben we als collectief onderschat en heeft de dag van vandaag lang op zich laten wachten. Daarom is dit moment bijzonder en historisch. Want iedere Sliedrechter heeft een naam. En verdient die naam. Vandaag krijgen de 600 Merwedegijzelaars en hun nabestaanden dat moment alsnog. Een moment van erkenning en compassie. En: niet alleen een moment, ook een monument. Die twee letters extra maken een verschil. Een tastbaar verschil. Een monument waarbij er ruimte is voor lacrimosa.

Dit monument laat iets zien van compassie, van meevoelen met elkaar. Ik zei aan het begin van mijn toespraak al dat hier een stuk dorpsverdriet ligt.

Heel veel mensen die hier vandaag zitten en staan, zijn via familierelaties betrokken bij de Merwedegijzelaars of zijn zelf gijzelaar geweest. Daarom is het goed dat deze plek, dit monument er vanaf vandaag is.

En tegelijk is dit ook een plek waar voelbaar is wat vrijheid betekent. Anno 2020 kunnen heel velen van ons, inclusief ikzelf, ons niets voorstellen bij een oorlog in eigen land. Dat kost strijd, mensenlevens, het zorgt voor pijn en verdriet. We leven in vrijheid, dat is vanzelfsprekend geworden. Daarom ervaren we het niet als bijzonder. Toch zet vandaag u, ons als dorp en mij weer stil bij vrijheid. Die is niet en nooit vanzelfsprekend. Daarom is vandaag een dag van herdenken. Een dag van beleven. Een dag van beseffen. Want: de vrijheid die vandaag vanzelfsprekend is, mogen en moeten we koesteren.

Dan is nu bijna het moment gekomen waarom we hier eigenlijk zijn: de onthulling van het monument. Dit zal gedaan worden door Merwedegijzelaar de heer Bos en zijn achterkleinzoon Jan Willem Ruis. Voordat de onthulling plaatsvindt, zal Jan Willem Ruis ons kort toespreken. Daarom geef ik u graag het woord.

Dankwoord Dirk van der Borg

Beste mensen,

Indrukwekkend om hier te zijn vanmiddag. Een moment met herinneringen. Ook een moment om dankbaar te zijn, voor de vrijheid waarin wij iedere dag leven. Ook dit moment is over een enkel uur een herinnering. Wat blijft, is dit monument. Een monument wat er niet was geweest zonder de inzet van vele mensen. Naast dit monument is er vandaag nog een tastbare herinnering, namelijk de Herziene uitgave van het boek 'Merwedegijzelaars, geschreven door Anja van der Starre. In deze uitgave zijn weer nieuwe feiten en herinneringen boven tafel gekomen. Ook nu is er weer veel onderzoek gedaan en is gestreefd naar volledigheid. De ervaring heeft geleerd dat geschiedenis nooit 'af' is, maar toch mogen we met deze herziene uitgave er van uitgaan dat het verhaal nu bijna compleet is. Een hoofdstuk wordt afgesloten, maar niet vergeten. Ik overhandig daarom graag de eerste twee exemplaren van deze herdruk aan de Merwedegijzelaars Bos en Mijnter.

Ik gebruik dit moment om een aantal mensen speciaal te bedanken:

- Initiatiefnemer van dit monument, Anja van der Starre. Je hebt er de afgelopen jaren veel energie in gestoken, om een waardige herdenkingsplek te krijgen in ons dorp, in Hardinxveld-Giessendam en in Werkendam. Je energie is beloond in een tastbare herinnering.
- Ook past een woord van dank richting de gemeenteraad van Sliedrecht. Zij namen unaniem de motie aan om te komen tot dit monument
- De commissie Merwedegijzelaars, die de afgelopen maanden en weken hard heeft gewerkt om dit moment mogelijk te maken. Veel voorbereidingstijd, niet in de laatste plaats door de corona-maatregelen. Dank!
- Ook een woord van dank aan de twee gemeentes die vandaag ook een monument krijgen: Hardinxveld-Giessendam en Altena.
- Als laatste een woord van dank aan u als aanwezige, hier, in De Lockhorst, in Sliedrecht of waar ook in de wereld. Geef dit verhaal door. Opdat wij niet vergeten.